

POST-KOMUNISTIČNE STRANKE - PRIMERJAVA RAZVOJA ZVEZE KOMUNISTOV SLOVENIJE IN KOMUNISTIČNE STRANKE ČESKOSLOVAŠKE

Povzetek. Članek predstavlja predvsem kratko primerjavo razvoja komunističnih strank v današnji Češki in Sloveniji, začevši s pogledom v preteklost, posebej osredotočenim na dogajanja od osvoboditve izpod nacizma oz. fašizma leta 1945 pa vse do danes. Pomembnejši del naše analize se nanaša na razvoj obeh strank od osamosvojitve Slovenije na eni strani oziroma t.i. žametne revolucije in razdružitve Češkoslovaške na drugi. Stranki sta seveda zaradi različnih družbenoekonomskih in političnih razmer in tendenc prehodili vsaka svojo pot. Temeljna ugotovitev primerjave je zagotovo dejstvo, da se je ZLSD prelevila v moderno socialdemokratsko stranko, ki je prepojena s pragmatizmom mlajše generacije njenih politikov in ima zato relativno velik (glede na KSČM) koalicijski potencial. Ravno nasprotno, KSČM ni bila in ni sposobna preobrazbe iz zastarele, konservativne politične stranke, ki jo obvladujejo stare komunistične elite, v moderno socialdemokratsko politično stranko. Prav zaradi tega KSČM ostaja izolirana na političnem prizorišču ali povedano drugače – ima relativno majhen koalicijski potencial.

Gljučni pojmi: politične stranke, ZLSD, KSČM, Slovenija, Češka republika

Uvod

Češka in slovenska zgodovina sta bili pogosto primerjani; že v času Avstro-Ogrske je češki strankarski sistem pomembno vplival na razvoj slovenskega strankarskega prizorišča. To dejstvo potrjuje npr. razvoj taborov, sokolsko gibanje in nenazadnje tudi diskusija med eminentnimi političnimi misleci s preloma stoletja, Antonom Korošcem in Tomašem G. Masarykom. Najbolj neposreden vpliv češke politične misli na slovensko pa je zagotovo viden v gibanju iz začetka 20. stoletja imenovanem masarykovci, sestavljenem iz slovenskih

¹ Balut, Aleš, absolvent politologije na Fakulteti za družbene vede, Univerza v Ljubljani, Dr. Cabada, Ladislav, predstojnik oddelka za sociologijo in politologijo na Fakulteti za humanitne študije, Zahodnočeška univerza v Plznu.

študentov, ki so študirali na Češkem in se navduševali nad idejami že prej omenjenega predsednika Masaryka (Prunk, 1993).

Po razpadu monarhije in vstopu Čehov in Slovencev v različne državne povezave so se "izredni" odnosi med nacijama in njihovimi elitami razvodenili, vendar pa lahko tudi v medvojnem obdobju zasledimo veliko podobnosti. Kot primer lahko navedemo razvoj strankarskega sistema in politične kulture na Slovaškem, kjer se politični položaj Slovakov v Češkoslovaški ni bistveno razlikoval od položaja Slovencev v bivši Kraljevini Jugoslaviji; najmočnejši politični stranki v Sloveniji in na Slovaškem – ljudski stranki² – sta imeli praktično identičen ideološki izvor in volilno bazo.

Nasprotno pa je bil zelo različen položaj komunističnih strank v obeh državah. Medtem ko je levo krilo socialdemokratske stranke na Češkoslovaškem, preoblikovano v Češkoslovaško komunistično stranko (kasneje Komunistično stranko Češkoslovaške) postopoma postalo sestavni del političnega sistema, so bili komunisti v Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev oz. Jugoslaviji v ilegali. Češkoslovaški komunisti, ki so na volitvah redno dobivali več kot 10 odstotkov glasov, so v drugi polovici 30. let predstavljali pomemben del (notranjepolitičnega) demokratičnega pola, ki je nasprotoval dvigu avtoritarnih in fašističnih tendenc. Jugoslovanski (slovenski) komunisti pa so imeli relativno majhno realno moč; to dejstvo ni le posledica ilegalnosti stranke, temveč tudi intranacionalnih oz. mednacionalnih sporov znotraj Slovenije oz. Jugoslavije.

Obe komunistični stranki sta tako začetek vojne doživeli na različnih političnih položajih. Kljub temu pa pri njiu lahko zasledimo skupno točko – obe sta bili močno odvisni od odločitev in direktiv Komunistične internacionale, Sovjetske zveze oz. osebnih odločitev Josipa V. Stalina. To lahko potrdimo z dejstvom, da so češki komunisti odkrito nastopali proti fašistom šele po napadu Nemčije na Sovjetsko zvezo junija leta 1941.

Med samo drugo svetovno vojno je bila politika obeh političnih strank zelo podobna; obe stranki sta namreč hrepeneli po vodilni vlogi v protifašističnem gibanju. Tako sta na istem principu delovali Osvobodilna fronta (OF) v Sloveniji, ki se je razvila iz Ljudske fronte (Ljudska fronta nastane leta 1934 kot reakcija na dvigajoči se fašizem) in Nacionalna fronta (NF)³ na Češkem⁴ oz. Češkoslovaškem. Komunisti so v obeh organih nastopali kot vodilna sila in postopoma odstranjevali nekomunistične dele organizacije. Vojaški uspehi OF so pripomogli k političnemu vzponu komunistov na vodilne položaje v novo nastali državi – Federativni ljudski republiki Jugoslaviji. Tudi pozicija češkoslovaških komunistov se je bistveno spremenila v smislu, da je njihova moč od medvojnega obdobja pa do konca druge svetovne vojne narasla; položaj češkoslovaških komunistov pa vendar ni bil tako močan kot v primeru Slovenije⁵.

² Slovenska ljudska stranka in Hlinkova slovaška ljudska stranka (HSLS).

³ Národní fronta.

⁴ Po odcepitvi samostojne Slovaške države 14. marca 1939 in zasedbi nemške vojske 15. 3. uradno pod nazivom Protektorat Češka in Moravska (Protektorat Böhmen und Mähren).

⁵ Češkoslovaški komunisti so postali najmočnejša stranka, na parlamentarnih volitvah leta 1946 so dobili več kot 40% glasov. K temu izidu je močno prispevalo to, da so bile prepovedane vse predvojne desničarske stranke.

Do leta 1948 je mogoče razbrati precej tesnejšo (ideološko) povezavo med Jugoslavijo in Sovjetsko zvezo in posledično Čehoslovaško, kot pa po omenjenem letu. Ribičič v zvezi s tem ugotavlja, da sta državna ureditev in organizacija oblasti v mnogih segmentih povzeti prav po sovjetski stalinski ustavi iz leta 1936 (Ribičič, 1995: 355).

Razglasitev republike in nastop predsednika države Josipa Broza-Tita sta se sicer res dogajala na podlagi večinske podpore prebivalstva, ki je v komunistični stranki videlo glavnega zmagovalca nad fašizmom. Vendar pa so bila takoj po koncu druge svetovne vojne na sporedu obračunavanja z medvojnimi političnimi nasprotniki (kontrarevolucijo) in obračunavanja z medvojnimi zavezniki, z namenom zatreti politično konkurenco.

Jugoslovanska ustava iz leta 1948 poudarja predvsem federalno ureditev države, kar je mogoče razbrati že iz samega imena FLRJ (Federativna ljudska republika Jugoslavija). To je bilo zapisano tudi v ustavnih določbah. Vendar pa Ribičič opozarja na velik razkorak med ustavno oblikovanimi in praktično vzpostavljenimi razmerji med federacijo in republikami. Glede odnosa med federacijo in Komunistično partijo Jugoslavije isti avtor ugotavlja, da je politična moč skoncentrirana v izvršnih državnih organih federacije, ki so vsebinsko osebno tesno povezani z vodilno strukturo KPJ (Ribičič, 1995: 356).

Komunistična oblast na Čehoslovaškem je že v drugi polovici 40. let popolnoma centralizirala državo. Ugledni slovaški politiki – tako komunistični kot tudi nekomunistični – so postali žrtve političnih procesov, na katerih so bili obsojeni zaradi t.i. buržoaznega nacionalizma (Husak, Novomesky idr.). Centralizacijo države je potrdila tudi nova ustava, sprejeta leta 1960, ki je spremenila naziv države v socialistično. Šele demokratizacija oz. omilitev režima v drugi polovici 60. let je prinesla ponovno razmišljanje o federalizaciji države. Simptomatično je, da so v tem procesu poleg splošno znanega Aleksadra Dubčka odigrali tudi žrtve političnih procesov 50. let (Vodička, 1996).

Povojna represija v Jugoslaviji, ki kaže na manjšo podporo komunistom, kot so jo le-ti skušali prikazati, je povzročila množične poboje in znatne migracijske tokove. Komunisti so hitro zasedli vse pomembne politične, gospodarske in varnostne položaje; podobno je bilo tudi na Čehoslovaškem, kjer so komunisti zasedli predvsem položaje v vojski in policiji, kar se je kasneje pokazalo kot zelo pomembno. Tudi na Čehoslovaškem so komunisti imeli veliko podporo prebivalstva, ki je bila povezana z vlogo Rdeče armade pri osvoboditvi izpod fašističnega režima. Tito oz. Stalin sta tako predstavljala poosebljanje protifašističnega boja.

V letu 1948 pa se zgodi bistven prelom, ki deli razvojni kontinuum obeh strank – izključitev Jugoslavije iz Informbiroja komunističnih strank. Tito se odloči za samostojno, od Stalina neodvisno pot, kar pa vsaj na začetku ne pomeni bistveno drugačne oblike komunističnega režima. To potrjujejo tudi politični procesi naperjeni proti namišljenemu notranjemu sovražniku, ki se dogajajo tudi v sovjetskem bloku. Medtem ko so v Pragi "sovražniki režima" pogosto zaznamovani kot "titoisti", so "sovražniki" jugoslovanskega režima pogosto imenovani "stalinisti". Omenjeni procesi, čeprav le na simbolni ravni, v bistvu predstavljajo razcep med dvema podzvrstema komunističnega načina vladanja.

Obdobje prvega povojnega desetletja (50. leta) v Jugoslaviji so tako prinesla obračunavanja tudi znotraj komunistične stranke. Najbolj znan primer zagotovo predstavlja izključitev dotedanjega tesnega Titovega sodelavca Milovana Đilasa iz Centralnega komiteja Zveze komunistov Jugoslavije (CK ZKJ) leta 1954, ki ji sledi, izključitvi namreč, sodno preganjanje.

V tem obdobju (1953) pa so bili sprejeti tudi ustavni zakoni, ki pomenijo predvsem postavitev federativne narave države – tudi na ustavni ravni – na drugo mesto oziroma stopanje socialističnih, samoupravnih in komunalnih temeljev državne ureditve v ospredje (Ribičič 1995, 356). Hkrati pa je ustavni zakon prinesel tudi omejitev pravic republik in narodov, ki so jih vsaj na ustavni ravni le-ti pridobili. Najpomembnejše institucionalno odstopanje od ureditve v ustavi leta 1946 pa naj bi predstavljala ukinitev zbora narodov (Ribičič 1995, 356).

Češkoslovaška skozi 50. leta zvesto sledi ukazom Moskve, Jugoslavija pa že počasi išče pot do "komunizma s človeškim obrazom", ki naj bi pomenil "tretjo pot" med zahodnim kapitalizmom in sovjetskim komunizmom "trde roke". Paradoksalno, Jugoslavija se je s svojo politiko samoupravnega socializma dejansko bolj približala marksističnemu idealu vladavine proletariata kot sovjetski model, ki je hitro odkril svojo velikorusko ambicijo.

Po smrti J. Stalina so nekateri sovjetski sateliti prav tako začeli iskati pot do bolj prijazne oblike komunizma; vendar so bili vsi poskusi približevanja jugoslovanski paradigmi brutalno zatrti s strani Sovjetske zveze (Vzhodna Nemčija 1953, Madžarska in Poljska 1956). Najbolj znan primer omilitve komunistične vladavine predstavlja Praška pomlad, ki pomeni vrhunec globokih sprememb češkoslovaške družbe v 60. letih. Nastop liberalnih sil, tako v gospodarstvu kot v politiki, ki težijo k uveljavitvi ustroja podobnemu jugoslovanskemu, je bil prav tako krvavo zatrt, in sicer z vojsko petih komunističnih držav. Odstranitev liberalcev in nastop ortodoksnih komunistov pomeni ponovno vzpostavitev trdega komunističnega režima na Češkoslovaškem. Zahvaljujoč prisotnosti sovjetskih oboroženih sil na ozemlju Češkoslovaške, se je konservativna komunistična oz. politična elita ohranila na položajih vse do t.i. žametne revolucije. Liberalci so bili izključeni iz komunistične stranke, velik del pa jih je emigriral (V. Mlynář, J. Pelikán i.d.).

Leto 1968 pa ni bilo prelomno le na Češkoslovaškem, temveč se tudi v Jugoslaviji zgodijo spremembe, in sicer tudi zaradi dogodkov na Češkoslovaškem; Tito se po študentskih demonstracijah odloči decentralizirati državo; prav zaradi dogodkov na Češkoslovaškem se je pojavila kriza obrambne koncepcije JLA; vzpostavi se zbor narodov kot porok federativnosti države (Prunk, 1993: 398)⁶.

V Jugoslaviji je prišlo do procesov, ki so bili v Beogradu označeni kot "nacionalistični". V Sloveniji je nastopila liberalna vlada Staneta Kavčiča, ki pa je bila po t. i. cestni aferi (1969) pomaknjena v ozadje oziroma pod nadzor "zdravih sil" v Centralnem komiteju Zveze komunistov Slovenije (CK ZKS). Podobno se je dogajalo tudi na Hrvaškem (Savka Dabčević, Tripalo) in v Srbiji, vendar gre v slednjem primeru bolj za zahteve po demokratizaciji. Po drugi strani pa za Slovenijo oz.

⁶ Naj tu omenimo še sprejetje jugoslovanske ustave leta 1963, ki bistveno ne posega v federalna razmerja, ampak predvsem krepi projekt samoupravljanja (Ribičič 1995, 357)

Hrvaško omenjeni primeri v bistvu pomenijo zahtevo po večji avtonomnosti posameznih republik na političnem in gospodarskem področju. Podobnost med dogajanjem v sovjetskem bloku in v Jugoslaviji vidimo v odnosu centra (Moskva, Beograd) in periferije; demokratični centralizem je pomenil temelj komunistične moči tako v sovjetskem bloku kot tudi v Jugoslaviji.

Sedemdeseta leta prinesejo Sloveniji najprej končni obračun s Stanetom Kavčičem (1972), ki je do tedaj še vedno zasedal mesto predsednika izvršnega sveta Socialistične republike Slovenije. Odstranitev Kavčiča pomeni tudi formalno odstranitev liberalnega voditelja in restavracijo trše oblike komunističnega režima. Najpomembnejši politični dogodek desetletja pa predstavlja sprejetje nove ustave SFRJ leta 1974, s katero so veliki revolucionarji (Tito, Kardelj, Bakarić i.d.) skušali rešiti nacionalno vprašanje z zagotovitvijo čim večje avtonomije oz. suverenosti republik prek uvedbe principa konsenza za vse pomembne sklepe federacije (Prunk, 1993: 406). To pomeni, da so se komunistični voditelji starejše generacije zavedali nedelovanja rešitve nacionalnega vprašanja tedanje Jugoslavije. Stanje, ki so ga poskušali vzpostaviti, je trajalo le do Titove smrti, torej začetka osemdesetih, ko so na dan ponovno prišle centralizacijske ambicije, zagovarjane predvsem s strani Srbije, podprte pa s strani Črne Gore in BiH. V tem smislu je moč razumeti tudi predloge o pospešeni kulturni integraciji in namerah o omejitvi suverenosti narodov. Takšne in podobne zahteve so v Sloveniji povzročile ogorčenje in, kar lahko ocenimo kot pozitivno, prebujenje oziroma krepitev civilne družbe.

Sredi 80. let je prišlo v Sloveniji do procesov liberalizacije slovenske družbe in slovenskih političnih elit. Približno z letom 1982 se začno razvijati oz. krepiti nova družbena gibanja (mirovniška, ekološka, duhovna in feministična), hkrati pa stopajo v politično sfero že obstoječe avtonomne interesne skupine (npr. Društvo slovenskih pisateljev, Sociološko združenje idr.) Poleg tega pa lahko zasledimo razvoj gibanj, ki delujejo ob podpori radia Študent, tednika Mladina in intelektualnega kroga zbranega okrog Nove revije (D. Fink-Hafner, 1992: 214). Tudi Zveza socialistične mladine Slovenije se je vse bolj osamosvajala izpod okrilja Zveze komunistov Slovenije in kot delno samostojen politični dejavnik postala faktor demokratizacije republike. Stare politične elite (E. Kardelj, M. Ribičič, F. Popit idr.) so bile deloma zamenjane s pragmatičnimi, bolj liberalnimi komunisti, na primer Milanom Kučanom (leta 1986), Janezom Drnovškom idr. Pomemben pa je tudi proces osamosvajanja Zveze komunistov Slovenije (ZKS) v Zvezi komunistov Jugoslavije (ZKJ), ki prav tako kaže na napetosti na relaciji Ljubljana - Beograd.

Na Češkoslovaškem v 70. in še posebej 80. letih ni prišlo do kakršnihkoli bistvenih sprememb. Proces normalizacije, torej vrnitve h konservativni obliki komunizma, je bil v češkoslovaški družbi uspešno realiziran, kar je potrdila tudi izvolitev generalnega tajnika KSČ Gustava Husaka na mesto predsednika države leta 1975. Niti nastop sovjetskega reformatorja Mihaila Gorbačova ni pomenil liberalizacije političnih in gospodarskih razmerij; dolgoletni predsednik federalne vlade Lubomír Štrougal je bil celo zamenjan zaradi svojih liberalnih mnenj. Komunistično vodstvo, postavljeno s strani Moskve po letu 1968, ni bilo pripravljeno spremeniti svoje politike niti prepustiti svoje položaje bolj pragmatičnim politikom. G. Husak je bil leta 1987 simbolično zamenjan na položaju generalnega

tajnika KSČ; vendar je bil njegov naslednik Milouš Jakeš enako konservativen in perestrojka pod njegovim vodstvom ni zaživela.

V proces spremembe političnega sistema sta tako komunistični stranki v Sloveniji in na Češkoslovaškem prišli različno pripravljene. Medtem ko so ZKS že obvladovali liberalni pragmatiki, so bili v vodstvu KSČ še vedno konservativci povezani s sovjetsko okupacijo Češkoslovaške. Opisani izhodišči sta potem bistveno zaznamovali eksistenco in politiko obeh strank v novih pogojih.

Prehod v pluralistični politični sistem

Razlike med prehodom v pluralistični politični sistem na Češkoslovaškem in v Sloveniji, kar zadeva komunistični stranki, vidimo predvsem v hitrosti sprememb oz. pripravljenosti obeh strank na le-te. Konservativci v KSČ sploh niso računali, da bi lahko bili zamenjani, kar je pomenilo, da niso dovolili niti opozicije v družbi niti znotraj stranke. Žametna revolucija pa je s svojo hitrostjo pokazala, da stare komunistične elite niso bile pripravljene – podobno kot precej šibka opozicija, ki je šele postopoma uvidela, da lahko prevzame oblast na Češkoslovaškem. Ko je bil generalni tajnik KSČ Jakeš novembra 1989 pod pritiskom javnosti zamenjan s popolnoma neznanim Karlom Urbankom, je češkoslovaška družba dojela, da KSČ praktično nima liberalnega krila in da je nesposobna ostati na oblasti.

754
November 1989 je KSČ ujel tako nepripravljeno, da je prišlo do zamenjave komunističnega režima na Češkoslovaškem v nekaj tednih, in sicer tudi zaradi molčanja do tokrat edine realne politične sile v državi. Spomnimo se samo, da je bil dotedanji največji "sovražnik" režima, pisatelj Václav Havel, decembra 1989 izvoljen za predsednika države kar na posrednih volitvah komunističnega parlamenta. Komunistična stranka se je tako pod pritiskom javnosti razorožila in samovoljno prešla v opozicijo.

V Sloveniji je, kot smo že dejali, prišlo do napetosti med Zvezo komunistov Jugoslavije in ZKS. Preobrazba, ki naj bi se zgodila po 14. kongresu ZKJ v Beogradu, je le še poudarila nesoglasja med obema stranema. Na kongresu so namreč predstavniki ZKS zaradi srbskega pritiska zapustili zasedanje, kar je dejansko pomenilo razpad ZKJ (Pikalo, 1999: 152). Vodja slovenskih komunistov M. Kučan pa je na podlagi svojega vedenja na kongresu za slovensko javnost postal opozicijski politik v smislu opozicije nasproti zvezni vladi. Naslednje dejanje, ki kaže na prehod v demokratični pluralistični sistem, je sprememba načina izvolitve predsednika predsedstva Jugoslavije. Do leta 1989 je bil voljen posredno, vendar so slovenskega kandidata Janeza Drnovška izvolili na neposrednih volitvah.

Zelo pomemben dejavnik demokratizacije Slovenije je sprejetje dveh zakonov s strani skupščine Socialistične republike Slovenije (SRS) leta 1989: zakona o političnem združevanju in zakona o volitvah. Sprejetje omenjenih zakonov je omogočilo registracijo političnih strank in s tem uzakonitev večstrankarskega političnega sistema kot ene izmed temeljnih predpostavk demokratične politične ureditve.

Če obravnavamo zgoraj omenjene primere kot le znanilce prihajajočega pluralističnega političnega sistema, pa je le-ta dejansko zaživel na prvih demokratičnih volitvah leta 1990, kjer prvič ni sodelovala samo ZKS, sicer preimenovana v Zvezo komunistov Slovenije - Stranko demokratske prenove (ZKS - SDP). Stranka je že na prvih večstrankarskih volitvah pokazala namero o postopni preobrazbi, kar lahko razberemo iz same spremembe njenega imena. Na teh volitvah so komunisti izgubili monopol moči, čeprav jim je uspelo obdržati precej glasov, poleg tega pa so se pragmatični člani stranke hitro prelili v druge post-komunistične organizacije vključno z Zvezo socialistične mladine Slovenije, ki se je kasneje spremenila v Liberalnodemokratsko stranko. Pri tem moramo upoštevati, da naziv stranke v post-komunističnih državah pogosto ne pomeni identifikacijo s sorodnimi strankami v tradicionalnih demokracijah (Podmenik, 1993: 54). Uspešno preoblikovanje komunistov v demokrate je potrdila tudi ponovna izvolitev M. Kučana na mesto predsednika predsedstva Republike Slovenije leta 1990; na neposrednih volitvah je simbol boja proti beograjski vladi zmagal že v prvem krogu.

Na Češkoslovaškem je bil proces nastajanja demokratičnega, pluralističnega sistema v bistvu enak kot v Sloveniji v smislu oblikovanja političnega bloka kot alternative silam, ki so izhajale iz komunističnega režima. Proti komunistični stranki je na prvih demokratičnih volitvah leta 1990 nastopal opozicijski blok Državljanjski forum. Za razliko od Slovenije so bile sile "kontinuitete" in nove demokratične sile jasneje ločene; komunistični liberalci, ki jih je do leta 1989 v KSČ ostalo zelo malo, so hitro našli pot do opozicijskega foruma, kar pomeni, da je KSČ na volitvah nastopala praktično v enaki sestavi kot v času komunističnega režima. Volitve so se tako spremenile v referendum o preteklosti in prihodnosti države. Prepričljivo je zmagal Državljanjski forum, KSČ pa je dobila 14 odstotkov glasov (Cabada, 1999: 291). Omenjeni delež glasov, ki se v naslednjih desetih letih ni bistveno spremenil, kaže na del družbe, ki je bil povezan s prejšnjim režimom.

Takoj po volitvah se je KSČ pričela cepiti na podlagi nacionalnih in ideoloških razlogov. Na Češkem je tako nastala Komunistična stranka Češke in Moravske (KSČM); predsednik stranke je postal filmski režiser Jiří Svoboda, ki je predstavljal reformno krilo stranke. Na Slovaškem pa se je komunistična stranka preoblikovala v Stranko demokratske levice (SDL) pod vodstvom mladega reformnega politika Petra Weissa. Reformisti v SDL so izhajali predvsem iz Inštituta marksizma-leninizma v Bratislavi, čigar predsednik je bil Viliam Plevza; poleg P. Weissa omenimo še Pavla Kanysa (Pacner, 1999). Slovaško krilo je relativno zelo hitro zapustilo komunistično retoriko in našlo pot do socialdemokratske politike. KSČM pa je kljub trudu predsednika Svobode ostala predvsem v preteklost zaverovana stranka, ki je relativizirala demokratizacijski proces, izražala nostalgijo do Sovjetske zveze in drugih socialističnih držav ter sovraštvo do Zahoda, predvsem do Nemčije in Združenih držav Amerike.

Druge demokratične volitve

V obeh državah so druge demokratične volitve potekale leta 1992. Medtem ko so na Češkem - manj na Slovaškem, kar je bil tudi glavni razlog za razdružitve skupne države - volitve potrdile premoč desnice, ki je bila izražena že na volitvah leta 1990, je levica v Sloveniji ostala relativno močna. Zmagovalka volitev je postala Liberalno demokratska stranka s 23% glasov, mandatar pa njen predsednik Janez Drnovšek.

Pomembno prelomnico predstavljajo dogodki spomladi leta 1992, ko je Jožefa Školčca na čelu LDS zamenjala prav J. Drnovšek, ki je postal integralna osebnost slovenske levice. Aprila istega leta je bila izglasovana nezaupnica "Demosovi" vladi Lojzeta Peterleta, ki ga je zamenjal prav Drnovšek. V novi vladi so bile združene politične stranke leve in sredinske politične usmeritve, s prevladujočo vlogo LDS in SDP. Ponovno se tako združijo levičarske sile, izhajajoče iz skupnega komunistično-ZSMS-jevskega obdobja, ki s tem ustvarijo hrbtnico levega političnega pola na Slovenskem.

Omenjeno stanje potrdijo tudi volitve decembra 1992 leta, pred katerimi vstopi SDP - že pod novim nazivom Združena lista - v volilno koalicijo z Delavsko stranko, Demokratično zvezo upokojencev in Socialdemokratsko unijo; Združena lista dobi 14% glasov (Kropivnik, 1998: 68). Izgubo treh odstotkov glasov v primerjavi s prejšnjimi volitvami pa nekateri člani vodstva stranke razumejo tudi drugače, in sicer - kar zveni paradoksalno - kot uspeh; Združena lista, ki je bila po volitvah leta 1990 "odrinjena" od mest političnega odločanja, je namreč vstopila v vladno koalicijo in zasedla štiri ministrstva, v državnem zboru pa mesto podpredsednika (Lukšič, 1993: 16). Posredno je pozicijo Združene liste okrepila tudi izvolitev M. Kučana na mesto predsednika republike, ki je sicer pred volitvami zamrznil članstvo v tej stranki, ampak ostaja na levem političnem polu.

Če primerjamo programe, retoriko in politiko post-komunističnih političnih strank na Češkoslovaškem in v Sloveniji v obdobju 1990-1992, ne najdemo bistvenih razlik. Tako KSČM na Češkem, kot SDL' na Slovaškem ter ZL na Slovenskem zagovarjajo socializem, vendar se ogračujejo od spornih zgodovinskih dogodkov (povojni poboji domobrancev, politični procesi, pretirana nacionalizacija zasebnega premoženja itn.). Vse stranke priznavajo delno kontinuiteto s komunističnim režimom in kritizirajo nekatere nove demokratične razmere, ki naj bi pomenile destrukcijo dosežkov socializma.

Bistveno razliko pa vidimo predvsem v odnosih javnosti in drugih političnih strank do post-komunistov. Na Češkem je KSČM izolirana na podlagi neformalnega sporazuma o izključitvi (Dostál, 1999: 289), po drugi strani pa je na Slovaškem SDL' že v času volitev leta 1992 bila pojmovana kot običajna politična stranka. Primer Združene liste, ki je vstopila v vladajočo koalicijo kaže, da je zaupanje slovenske javnosti in političnih strank vanjo relativno veliko. Kljub približno enakemu deležu glasov, ki sta ga stranki dobili na drugih demokratičnih volitvah je bil koalicijski potencial ZLSD relativno velik glede na KSČM; Združena lista je s 14 odstotnim deležem glasov vstopila v vladno koalicijo kot tretja najmočnejša stranka na Slovenskem, po drugi strani pa je KSČM z enakim odstotkom glasov -

kot druga najmočnejša na Češkem in kot glavni del koalicije Levi blok (drugi del predstavljala marginalna Demokratična levica) - ostala ne samo izven vladne koalicije, temveč povsem izolirana, kar kaže na veliko nezaupanje v komuniste.

Nezaupanje "nekomunistične" javnosti se je še povečalo po kongresu KSČM junija 1993, na katerem je bilo reformno vodstvo J. Svobode zamenjano s konservativci; predsednik stranke je postal Miroslav Grebeníček. Glavno vlogo v stranki je spet prevzelo "trdo jedro", ki ga poleg Grebeníčka predstavlja predvsem ideolog stranke Miroslav Ransdorf. Na podlagi izidov kongresa sta se od KSČM odcepila manj pomembna politična subjekta - Levi blok in Stranka demokratske levice. Predstavniki obeh strank se niso strinjali z vrnitvijo KSČM na prednovembrske pozicije, njuna podpora je bila minimalna in sta tako podlegli pritisku Socialdemokratske stranke (ČSSD) in KSČM (Vodička, 1996).

KSČM ni bila bistveno oškodovana zaradi odhoda reformatorjev (stranko je zapustil tudi dotedanji predsednik Svoboda). Pokazalo se je namreč, da novo konservativno vodstvo ustreza zahtevam simpatizerjev in članov stranke (Večerník, 1998: 283). Poskus reformirati stranko je bil torej že leta 1993 zatrt, kar je v bistvu pomenilo "prostovoljno" samoizoliranje stranke.

Slovenska vladna koalicija je bila po volitvah sestavljena iz treh večjih političnih strank - Slovenskih krščanskih demokratov (SKD), Združene liste in LDS. Se pravi, da je poleg levega političnega bloka, o katerem smo že govorili, bila v koaliciji prisotna tudi stranka, ki jo uvrščamo na desni politični pol kontinuuma levo-desno. Na ta način se ni oblikovalo le nasprotje med pozicijo in opozicijo, marveč tudi nasprotje znotraj vladne koalicije same. Pri tem je po našem mnenju pomemben sam način oblikovanja vladne koalicije, s katerim lahko delno pojasnimo tudi nestabilnost omenjene koalicije in nezmožnost ZLSD koalirati z desno usmerjenimi političnimi strankami; Slovenski krščanski demokrati so namreč podpisali koalicijski sporazum le z LDS in ne tudi z ZLSD, ker SKD enostavno ni hotela podpisati pogodbe s to stranko, čeprav sta tako ZLSD kot tudi SKD precej občutljivi za socialna vprašanja. Seveda pa je bila SKD zavoljo svojega oblastnega položaja pripravljena tolerirati ZLSD v vladni koaliciji.

Čeprav so Združeno listo še naprej vodili politiki "starejše" generacije (predsednik Janez Kocijančič, Miran Potrč idr.), pa so počasi, a vztrajno, na površje vznikale mlajše sile, ki niso izhajala iz klasične komunistične tradicije, ampak predstavljajo generacijo politikov, ki je prihaja na slovensko politično prizorišče od približno sredine 80.⁷ let dalje. 29. maja 1993 se je volilna koalicija Združena lista tesneje povezala, kar pomeni nastanek Združene liste socialnih demokratov (ZLSD). V levem bloku so se zgodile praktično manj pomembne spremembe, in sicer z združevanjem Liberalno demokratske stranke, ki je spomladi leta 1994 praktično absorbirala tri manjše politične subjekte - del Socialistične stranke Slovenije, del Demokratske stranke in Zelenih Slovenije; nastane Liberalna demokracija Slovenije. Vendar pa je potrebno poudariti, da slednje združevanje ne pomeni pomembnejše krepitve levega političnega pola na Slovenskem.

⁷ V isto generacijo bi lahko šteli tudi ZSMS-jevce, ki so oblikovali stranko LDS, ZLSD zagotovo ideološko najbližjo veliko politično stranko na Slovenskem.

Kljub programskim razlikam, ostaja med strankama LDS in ZLSD vez, ki jo po našem mnenju lahko pripišemo predvsem generacijskemu momentu in dejstvo, da nekateri člani Demokratske stranke niso vstopili v novo nastalo LDS (kot so to storili nekateri drugi člani Demokratske stranke), ampak postanejo člani ZLSD (npr. Danica Simčič, bivša članica Demokratske stranke) lahko razumemo predvsem kot pragmatično odločitev.

Precej trdna vladna koalicija je bila občasno zrahljana v glavnem zaradi odločitev SKD-ja, povezave med obema levičarskima strankama pa so bile precej stabilne. Program ZLSD kot vladne stranke v tem obdobju še vedno vsebuje teme povezane s komunističnim režimom, čeprav tradicionalne socialdemokratske tematike, seveda prilagojene času in prostoru, vedno bolj prihajajo na dan – ZLSD se postopoma usmerja na vprašanja ekologije, spoštovanja človekovih pravic ter pravic delavcev, zaščiti otrok in invalidov itn. Vendar pa ne moremo (še) govoriti o popolni diskontinuiteti s socialistično tradicijo, saj se v programu pojavljajo tudi tematike povezane s vprašanjem narodne sprave, pridobitev socializma itd.

Tabela: Primerjava političnega razvoja Slovenije in Češke ter komunističnih oziroma post-komunističnih strank v obeh državah

Obdobje	Slovenija (Jugoslavija)	Češka (Českoslovaška)
1945 – 1950	<ul style="list-style-type: none"> • Obračun komunistične stranke z medvojnimi političnimi nasprotniki in konkurenti: sledenje zgledu Sovjetske zveze do leta 1948 (izključitev Jugoslavije iz Informbiroja). 	<ul style="list-style-type: none"> • Vladavina nacionalne fronte; prepoved obstoja desnih strank; predsedniški dekreti, s katerimi je omejena demokracija; izgon nemškega in madžarskega življa kot domnevnega krivca vojne; sledenje zgledu Sovjetske zveze; po februarju 1948 popolna politična dominacija komunistične stranke; začetek političnih procesov proti politični konkurentom
1951 – 1960	<ul style="list-style-type: none"> • Po letu 1948 kritika stalinizma, iskanje samostojne politične poti. • Nadaljevanje obračunavanja z liberalno strujo znotraj komunistične stranke; v mednarodnih odnosih iskanje samostojne poti, ki temelji na ravnotežju sil med zahodom (ZDA in zahodnoevropske demokracije) in vzhodom (SZ). 	<ul style="list-style-type: none"> • Stalinizem na Češkoslovaškem; v političnih procesih oškodovana približno desetina prebivalstva; obračun z razrednimi sovražniki povezan s procesom kolektivizacije (kmetje, mali obrtniki, duhovniki, itd.); • "monstproces" proti visokim komunističnim funkcionarjem (pogosto židovskega porekla); niti po Stalinovi niti Gottwaldovi smrti ni sprememb
1961 – 1970	<ul style="list-style-type: none"> • 1952 – preimenovanje stranke iz Komunistične partije (KP) v Zvezo komunistov (ZK). • V Sloveniji (Kavčič – predsednik Izvršnega sveta Slovenije), na Hrvaškem in v Srbiji pojav liberalnih zahtev po večji avtonomiji republik, ki jih center (Zvezni izvršni svet in CK 	<ul style="list-style-type: none"> • Stanje na Češkoslovaškem se počasi pomirja, še posebej v drugi polovici 60.; Češkoslovaško gospodarstvo zaostaja za zahodnoevropskim, zato namen vpeljati gospodarsko reformo, ki predvideva obstoj zasebnih in državnih podjetij; idejna deviacija v komunistični stranki v začetku leta

1971 – 1980

ZKJ) označijo kot "nacionalistične". Prelomno leto 1968 prinese decentralizacijo države, krizo obrambne koncepcije JLA in uvedbo zbora narodov kot poroka federativnosti; v mednarodnih odnosih udejanjanje tretje poti skozi gibanje nevrščenih.

- Končni obračun z liberalno vlado Staneta Kavčiča leta 1972; nova ustava 1974, ki zagotovi večjo avtonomijo oziroma suverenost republik; uvedba delegatskega sistema in pluralizma samoupravnih interesov; Titova smrt leta 1980.

- Po Titovi smrti ponovni poskusi omejitve suverenosti in avtonomnosti republik s strani centralističnih sil pod vodstvom Srbije; kot reakcija v Sloveniji prebujanje gibanj civilne družbe; osamosvajanje Zveze komunistične mladine Slovenije izpod Zveze komunistov; menjava stare komunistične elite z mlajšo, bolj pragmatično, na čelu z Milanom Kučanom; v Sloveniji sprejetje zakona o političnem združevanju in zakona o volitvah; odhod Zveze komunistov Slovenije s 14. Kongresa Zveze komunistov Jugoslavije leta 1989 v Beogradu, kar dejansko pomeni razpad ZKJ.

1990 – 1992

- Prve večstrankarske volitve leta 1990, na katerih nastopa ZKS pod imenom SDP. Posamična zmaga stranke SDP s približno 17% deležem glasov, vendar pa stranka ostane izven vladne koalicije. Zmaga Milana Kučana, bivšega predsednika Centralnega komiteja Zveze komunistov Slovenije, na predsedniških volitvah. Osamosvojitve Republike Slovenije leta 1991.

1992 – 1996

- Nezaupnica Demosovi vladi; SDP stopi v koalicijo z Delavsko stranko, Demokratično zvezo upokojujencev in Socialdemokratsko unijo, nastane Združena lista (ZL); volitve leta 1992, zmaga Liberalno demokratska stranka (LDS) s 23% glasov, Združena lista dobi 14% glasov; ZL stopi v vladno koalicijo z LDS in Slovenskimi krščanskimi demokrati (SKD); maja 1993 ZL postane Združena lista

Od leta 1996 dalje

1968 – Dubček idr.; žrtve komunističnih procesov so delno rehabilitirane (predvsem komunisti); Praška pomlad leta 1968, ki je zatrta z vojsko petih komunističnih držav istega leta; Dubčka zamenja Husak, začetek čistke v komunistični stranki

- T.i. normalizacija pomeni vrnitev stanja pred letom 1968; migracijski val, ki močno oslabi češkoslovaško družbo; povezovanje precej šibke opozicije v drugi polovici 70. s t.i. Listino 77 (izključni reformni komunisti, underground in katoliki); na Češkoslovaškem obstaja močna skupina sovjetskih vojakov, ki "legitimizira" obstoječi režim;
- "normalizacija" se nadaljuje v prvi polovici osemdesetih; nespremenjeno stanje tudi po prihodu Mihaila Gorbačova na oblast in uvedbi perestrojke; Husak je na mestu generalnega tajnika zamenjan z prav tako ortodoksnim komunistom Jakešom; družbeno prebujanje na podlagi razpada komunističnih režimov v nekaterih drugih državah Varšavskega pakta; pojav ljudskih iniciativ in nastanek prvih protistrank v letu 1989; istega leta se relativno nepričakovano zgodi t.i. žametna revolucija; izvolitev V. Havla za predsednika države.

- Julija 1990 prve demokratične volitve, zmaga Državljskega foruma; Komunistična stranka dobi 14% glasov; cepitev Komunistične stranke, slovaški del stranke se spremeni v Stranko demokratične levice, ki sprejme socialdemokratski program; Češki del stranke (KSČM) se skuša pod vodstvom J. Svobode tudi reformirati.

- Po drugih demokratičnih volitvah leta 1992 pride na oblast desno-sredinska koalicija, KSČM kot najmočnejša opozicijska stranka ostane v politični izolaciji; leta 1993 na čelu stranke Svobodo zamenja Grebeniček; poskus reforme stranke propade, pozicijo v stranki dodatno krepi ultraortodoksen V. Exner.

- Volitve 1996, KSČM dobi 11% glasov; konec leta 1997 zamenjava vlade,

socialnih demokratov (ZLSD); izstop ZLSD iz vladne koalicije januarja 1996 • Volitve leta 1996; ZLSD dobi 9% glasov, ne stopi v vladno koalicijo, vendar ostaja za LDS neformalni partner; v ZLSD prihaja na površje mlajša generacija po letu 1997; stranka ZLSD se spreminja v moderno socialdemokratsko stranko, vendar ima v slovenskem prostoru relativno majhen koalicijski potencial, trenutno lahko koalira le z LDS in DeSUS-om; 1996 leta je ZLSD sprejeta v Socialistično internacionalo, poleg tega pa je pridružena članica Stranke evropskih socialistov.	desnosredinsko vlado zamenja tehnična vlada J. Tošovskega; izredne volitve prinesejo zmago Socialdemokratski stranki, ki išče koalicijske partnerje v politični sredini; KSČM je nesprejemljiv koalicijski partner za vse parlamentarne stranke; na kongresu KSČM je za predsednika ponovno izvoljen Grebeniček, pozicijo potrjuje tudi ultrakonzervativni V. Exner.
--	--

Tretje demokratične volitve

Do tretjih demokratičnih volitev je v obeh državah prišlo leta 1996. Obe postkomunistični stranki – KSČM in ZLSD – sta na teh volitvah delno izgubili svoje pozicije. KSČM, ki je v primerjavi z letom 1992 nastopala oslABLJENA zaradi odcepitve dveh reformnih strank (obe odcepljeni stranki sta na volitvah pogoreli), je dobila 10% glasov, kar je pomenilo izgubo deleža štirih odstotkov. Poleg tega je padla na tretje mesto med češkimi političnimi strankami; volitve leta 1996 so namreč pomenile krepitev socialdemokratske stranke, ki je predstavljala integralni temelj demokratične levice. Takšne vloge KSČM ni bila sposobna igrati zaradi svoje konservativne politike in dejanske kontinuitete s prejšnjim režimom. KSČM je tudi po volitvah ostala v absolutni izolaciji – ponovno ni pridobila funkcij v parlamentu. Njena zastarela, agresivna in populistična politika se je stopnjevala z rastjo ekonomskih težav na Češkem.

Po zadnjih parlamentarnih volitvah na Slovenskem je bila oblikovana nova vladna koalicija, sestavljena iz LDS, Slovenske ljudske stranke (SLS) in Demokratične stranke upokojujencev (DeSUS). ZLSD, ki je na volitvah dobila 9% glasov in zato zgubila štiri od trinajstih poslanskih sedežev, ni ponovno vstopila v vladno koalicijo, vendar pa predvsem za stranko LDS predstavlja neformalnega partnerja. Za omenjeno dejstvo obstaja več razlogov; po eni strani se ZLSD vedno bolj uveljavlja kot zmerna politična stranka, hkrati pa je dokaj pragmatična.

Podpora vladi J. Drnovška je tako pomenila nadaljevanje sodelovanja med političnima strankama LDS in ZLSD, čeprav je slednja ostala izven vladne koalicije. Podpora vladi s strani nevladne stranke pa se je kompenzirala z nekaterimi odločitvami stranke SLS, ki je pogosto sprejemala odločitve, ki so bile v nasprotju s tistimi koalicijskih partneric. Skratka, na slovenskem političnem prizorišču smo bili priča dvema polarizacijama; prvič, govorili smo lahko o dihotonomiji levo-desno in drugič, o formalni in neformalni koaliciji. Zgornja dva pola sta se dejansko prekrivala v smislu, da je levi pol predstavljal neformalno koalicijo, vključno z ZLSD, in obratno.

Do pomembnih programskih sprememb je v ZLSD prišlo po 3. kongresu stranke 15. marca leta 1997. Na tem kongresu je bil za predsednika izvoljen Borut Pahor, predstavnik mlajše generacije. Poleg Pahorja so bili v vodstvo stranke izvoljeni tudi drugi predstavniki te generacije, vendar pa so pomembna mesta v stranki zadržali tudi nekateri predstavniki starejše generacije (vodja poslanske skupine Miran Potrč, predsednica ženskega foruma Sonja Lokar, do sprejetja funkcije predsednika sveta RTVSLO Janez Kocijančič idr.). Stranka je na kongresu sprejela moderen socialdemokratski program, v katerem obravnava tipične socialdemokratske tematike. S tem dejansko samo reformirana komunistična stranka ustreza običajnim evropskim pojmovanjem socialne demokracije kot v celoti leve politične stranke z reformno usmeritvijo, in sicer tudi zaradi dejstva, da se Socialdemokratska stranka Slovenije povezuje z desnim političnim polom oziroma jo lahko glede na njeno praktično politično ravnanje (izpostavljanje nacionalnega vprašanja, patriotizma, itd.) smatramo kot del le-tega, kar v evropskem kontekstu potrjuje tudi njena izključitev iz Socialistične internacionale.

Sprememba ZLSD v moderno socialdemokratsko stranko, ki je postala članica Socialistične internacionale in Stranke Evropskih socialdemokratov pomeni, da ji je formalno uspelo presekati kontinuiteto z Zvezo komunistov Slovenije. Na češkem političnem prizorišču torej svojo partnerico išče v socialdemokratski stranki, ne pa v KSČM, ki še vedno ostaja na pozicijah, ki jih je imela pred letom 1989.

Paradoksalno, o češki socialdemokratski stranki lahko govorimo kot o post-komunistični stranki. Razlog za takšno mnenje je dejstvo, da se v vodstvu ČSSD kot tudi v njeni vladi pojavljajo osebe in skupine, ki so bile tesno povezane s komunističnim režimom (nekateri poslanci, svetovalci vlade itd.).

Potrebno pa je omeniti, da se ČSSD nahaja v težkem položaju. Na češkem političnem prizorišču namreč le težko najde koalicijskega partnerja, kar pomeni, da lahko govorimo o nizkem koalicijskem potencialu stranke. Socialdemokrati, ki so po izrednih volitvah leta 1998 oblikovali manjšinsko enostrankarsko vlado⁸, lahko sodelujejo s krščanskimi demokrati, ki jih uvrščamo v politično sredino, ali pa s komunisti (vse tri stranke so leta 1998 sprejele državni proračun, ampak o "koalicijski" povezavi v tem primeru ne moremo govoriti). Sodelovanje s KSČM ostaja nesprejemljivo tako za javnost kot tudi za "moderniste" v ČSSD. To krilo predstavljajo predvsem mladi člani, ki ideal socialdemokratske politike vidijo v zahodnoevropski novi levici, kar je v diametralnem nasprotju glede na poglede starejše generacije zbrane okoli predsednika stranke Miloša Zemana. Povezovanje z levim krilom v ČSSD je nesprejemljivo za vse stranke usmerjene bolj desno od socialdemokratov.

V prihodnosti lahko v ČSSD pričakujemo podobne procese, do katerih je prišlo ali prihaja v ZLSD. Govorimo o procesih, ki lahko povečajo koalicijski potencial stranke. ZLSD je na primer sposobna tudi povezave z bolj desno usmerjenimi političnimi strankami npr. s Slovensko nacionalno stranko⁹ v primeru projekta "Ohranimo naše bogastvo", ki predstavlja nasprotovanje klerikalnemu stebru

⁸ V bistvu gre za quasi-koalicijo, glej (Cabada 1999).

⁹ Slovensko nacionalno stranko (SNS) lahko uvrstimo na levo (odnos do Rimokatoliške cerkve) ali/in desno (odnos do nacionalnega vprašanja) stran kontinuuma levo desno.

slovenskega političnega prizorišča, vendar pa je potrebno poudariti, da gre v omenjenem primeru za projektno in ne koalicijsko povezovanje, ki je sicer s Slovensko nacionalno stranko težko mogoče, če že ne nemogoče. Poleg pragmatizma pa skuša stranka oblikovati samostojen politični steber, neodvisen od liberalnih in klerikalnih teženj na slovenskem političnem prizorišču. Na osnovi tega lahko rečemo, da se pojavlja nov razcep, in sicer med dvema tradicionalnima političnima zaveznikoma na Slovenskem od leta 1990 dalje – med Združeno listo socialnih demokratov in Liberalno demokracijo Slovenije, ki naj bi predstavljala liberalni steber slovenske politike. S tem ZLSD oblikuje razpoznavno identiteto, t.i. tretjo pot. V tem smislu lahko razumemo tudi izstop ZLSD iz vlade leta 1996⁹⁰.

Razmere na Češkem so v tem smislu bolj zapletene. Ločimo namreč štiri politične pole. Medtem ko je desnica trenutno deljena na konservativce (Državljanska demokratska stranka, ODS) in liberalce (tetrakoalicija)⁹¹, je levica razcepljena na demokratičen in nedemokratičen del. Povezavo med desnimi političnimi strankami v bistvu ovira le sovraštvo med glavnimi predstavniki strank, povezava med obema velikima levičarskima političnima strankama pa je nemogoča zaradi ideoloških razlik. Socialdemokrati bi morali KSČM videti kot potencialnega koalicijskega partnerja, vendar KSČM ni pripravljena storiti potrebne korake na poti k demokratizaciji stranke, predvsem v smislu razdružitve s krvavo kontinuiteto.

Postkomunistični stranki deset let potem

Za Združeno listo socialnih demokratov in Komunistično stranko Češke in Moravske lahko ugotovimo, da sta imeli na prehodu v večstrankarski politični sistem, zaradi različne petdesetletne komunistične prakse, neenak izhodiščni položaj. Tudi razvoj obeh strank po omenjenem prehodu ni potekal na enak način in v enaki smeri – medtem ko je ZLSD tudi zaradi pritiskov gibanj civilne družbe, uspelo postati moderna levičarska stranka socialdemokratskega tipa, pa KSČM vztraja na konzervativni komunistični ideologiji, zavrača desetletje demokratičnih sprememb na Češkem in sanja o vrnitvi sovjetskega bloka. Za razliko od ZLSD, ki je v preteklih letih med drugim postala tudi vladna stranka in sodelovala skoraj s vsemi političnimi strankami na Slovenskem, je KSČM ostala v izolaciji ne samo na Češkem, ampak tudi v tujini (če seveda ne štejemo Belorusijo in podobne države). Lahko si zastavimo vprašanje: je sploh mogoče, da se stranki, ki sta dolga desetletja gradili na podobnih ali celo enakih idealih, desetletje kasneje tako razlikujeta?

Prvi kriterij, ki ga lahko uporabimo za primerjavo obeh strank, je volilna baza. SDP, ZL oz. ZLSD lahko označimo kot stranko izrazito levih in izrazito manj vernih volivcev. Ti volivci so starejši in imajo nižji družbenoekonomski status od svetovnonazorsko sorodnih strank (Kropivnik, 1998: 157, 191). Uspeh ZLSD beleži predvsem v večjih občinah z večjimi urbanimi središči, medtem ko dobijo na podeželju in v majhnih občinah večino stranke desnega političnega pola (Haček,

⁹⁰ Na tem mestu bi lahko bilo smiselno opozoriti na novejša politična dogajanja, povezana z razpravo o večinskem sistemu in pobudi ZLSD o združevanju na levi, o čemer bomo govorili v nadaljevanju.

⁹¹ Unija svoboda, Krščanski demokrati, Državljanska demokratska alijanca in Demokratska unija

1999: 226–227). Stranka je uspešna v velikih mestih in predvsem v večjih delavskih središčih (Maribor, Velenje, Jesenice itn.)

Za KSČM lahko trdimo, da je v osnovnih kazalcih precej podobna ZLSD. Volivce KSČM označuje kot nadpovprečna starost, nižja ali srednja izobrazba. Volivci se samopercepirajo kot pripadniki nižjega razreda. Volivci KSČM živijo predvsem v večjih mestih, bivših industrijskih središčih, ki so bila najbolj prizadeta z restrukturalizacijo gospodarstva in brezposelnostjo (Večernik, 1998: 220, 264). Za razliko od ZLSD je KSČM – paradoksalno – politično uspešna predvsem v majhnih naseljih; razlog za to dejstvo moramo videti v tem, da jo ostale politične stranke ignorirajo, zato lahko oblikuje lokalna zastopništva predvsem tam, kjer je majhno število volivcev (npr. majhna vas, kjer je bila ukinjena zadruga) (Hanousek, 1999). Simpatizerji obeh strank so zvesti in se udeležujejo volitev v relativno visokem številu.

Stranki lahko primerjamo tudi v njunem odnosu do sindikatov, predvsem zaradi dejstva, da se sindikati zaradi zgodovinskih okoliščin nastanka bolj vežejo na delavske stranke (Taylor v Fink-Hafner, 1994: 38). Zaključimo lahko, da se ZLSD, v skladu s svojo deklarirano socialdemokratsko ideološko usmeritvijo, povezuje s sindikati kot zgodovinskim zaveznikom socialdemokracije na Zahodu. Združena lista socialdemokratov se namreč povezuje s Svobodnimi sindikati Slovenije (SSS), iz česar pa je razvidna določena kontinuiteta s prejšnjim režimom, saj so vodilni člani sindikata (vodja sindikata Dušan Semolič) imeli politične funkcije že v prejšnjem režimu (v ZKS) in kasneje tudi v Združeni listi, vendar pa moramo upoštevati transformacijo ne le ZLSD, temveč tudi omenjenega sindikata oz. celotnega slovenskega sindikalnega in strankarskega prizorišča.

Če primerjamo odnos med sindikati in drugo slovensko politično stranko, ki se prav tako deklarirara kot socialdemokratska: Socialdemokratsko stranko Slovenije (SDS), potem lahko ugotovimo, da z njo sodeluje sindikat Neodvisnost, ki se edini – izmed štirih največjih slovenskih sindikatov (poleg SSS in Neodvisnosti, še Konfederacija 90 in Pergam) – opredeljuje kot “novi”, in sicer glede na delitev “stari” vs. “novi” sindikati, torej sindikati, ki naj bi predstavljali sile kontinuitete (SSS) nasproti novim, pomladnim sindikatom, ki so nastali oz. se razvili v osemdesetih letih (Tomc, 1994: 66).

Odnosi med političnimi strankami in sindikati na Češkem niso primerljivi s Slovenijo. Splošna sindikalna organizacija – Češkomoravska zbornica sindikatov (ČMKOS) – se do tega trenutka vede zelo neodvisno. Sindikati se osredotočajo predvsem na pogajanja v tripartiteti, predsednik zbornice Richard Falbr pa je bil izvoljen kot neodvisen senator. V njegovem obnašanju pa vendar lahko opazimo podporo politični levici, natančneje Socialdemokratski stranki. Omeniti moramo, da se pogajanja v tripartiteti z nastopom socialdemokratov na oblasti niso izboljšala oz. so enako zapletena kot v času vladavine prejšnjih (desnosredinskih) vlad. Lahko rečemo, da je sindikalna zbornica neodvisna ustanova, ki zagovarja levičarska stališča.

Obe stranki sta podedovali razvito organizacijsko strukturo, ki jima omogoča neposreden vpliv na politično okolje; del te strukture predstavljajo prostovoljci, ki opravljajo velik del praktičnega dela. ZLSD in KSČM razpolagata z relativno veli-

kim premoženjem, ki ga učinkovito uporabljata v propagandne namene zlasti v predvolilnem obdobju. ZLSD daje velik poudarek političnim programom, kar lahko razberemo iz relativno velikega števila le-teh in kar je po našem mnenju eden od ostankov socialistične dediščine (Podmenik, 1993: 61). Nasprotno, KSČM sicer razpolaga z obsežnim političnim programom, njena praktična politika pa je osredotočena predvsem na populistične napade proti demokratičnim spremembam, ostalim politikom in političnim strankam.

ZLSD se skuša, v skladu z načelom oblikovanja oziroma prelevitve v politično stranko, oblikovano po zahodnoevropskih merilih socialdemokracije in v želji oblikovanja zgodovinsko neobremenjene (glede na negativne posledice komunističnega totalitarnega režima) stranke, distancirati do Zveze združenj borcev.

S tem hkrati deluje v skladu s svojo željo o vodenju politike t.i. tretje poti ter se poskuša predstavljati kot oblikovalec konsenzualne politične prakse v Sloveniji. Po mnenju Tineta Hribarja sta namreč prav Zveza združenj borcev in Nova slovenska zaveza glavni krivki za spor med politično levico in desnico in nekonsenzualno politično prakso na slovenskem političnem prizorišču (Hribar, 1999: 42).

Nasprotno, KSČM ostaja ozko povezana z nekaterimi problematičnimi organizacijami, predvsem z Zvezo češkega obmejnega pasu (Svaz českého pohraničí), ki je močno protinemško usmerjen. Tako tudi še ni prišlo do pričakovanega sodelovanja z Gibanjem za življenjsko varnost upokojencev (ŽJD); ta stranka namreč praktično predstavlja enak del politike kot KSČM in jo lahko razumemo bolj kot interesno skupino (Cabada, 1998: 3). Simpatizerji ŽDJ sicer niso tako avtoritativni kot v primeru KSČM, programa obeh strank pa sta v bistvu enaka (Večernik, 1998: 264).

Sklep

Kot smo pokazali, imata Združena lista socialnih demokratov in Komunistična stranka Češke in Moravske veliko skupnih značilnosti, predvsem v organizacijskem, materialnem smislu, vendar pa se bistveno razlikujeta v ideološkem. Združena lista je po programu sodobna socialdemokratska politična stranka, ki se ukvarja s tradicionalnimi socialdemokratskimi tematikami, KSČM pa koraka v socialdemokracijo še ni storila in ostaja izven demokratičnega razumevanja politike. Podobnost obeh strank izhaja predvsem iz zgodovine – stranki sta nastali približno v enakem časovnem obdobju, na podlagi (v osnovi in začetnem obdobju) enake ideologije, ki pa je bila udejanjena skozi dva zelo različna praktična politična koncepta. Združena lista socialnih demokratov vsekakor lahko gradi na bolj prijazni obliki jugoslovanskega komunizma, ki je, kot smo že pokazali, doživel od druge polovice 80. let dalje svoje najbolj liberalno obdobje, kar je po osamosvojitvi Slovenije posledično pripeljalo tudi do rušenja hegemonске vloge ZKS (ZLSD), ki jo je stranka imela v enostrankarskem sistemu. To je v primeru KSČM seveda nemogoče že zaradi same narave komunističnega režima v Českoslovaški. Zato je ZLSD sposobna pritegniti nove, mlade člane in članice, ki lahko oblikujejo stranko v socialdemokratskem duhu. Nasprotno, KSČM je po propadu poskusa reforme

ostala v preteklost zaverovana stranka, neusmerjena v prihodnost in zato nepri-
vlačna za nove člane. Pričakovanja, da bodo volivci KSČM "izumrli", se do danes
niso potrdila. Tu lahko navedemo dva pomembna podatka – prvič, vsak četrti pre-
bivalec Češke je v preteklosti bil ali je še član komunistične stranke; drugič, stara
levičarska politika socialdemokratov je za volivce velikokrat enaka politiki komu-
nistov in se zato vračajo h KSČM. Na Češkem ne obstaja moderna socialdemokrat-
ska stranka, ki bi pritegnila vsaj del volivcev KSČM.

Za ZLSD lahko rečemo, da govorimo o stranki, ki je trenutno v upadanju. Za
njeno svetlejšo prihodnost je po našem mnenju pomembno, da se bo stranka
sposobna znebiti starih političnih elit, ki jo na nek način omejujejo.

Seveda pa je za strankino nadaljnjo politično pot lahko odločilen tudi diskurz
v slovenskem parlamentu o zamenjavi obstoječega volilnega sistema z večinskim.
V primeru njegovega sprejetja naj bi bila po mnenju nekaterih avtorjev ZLSD ali
izrinjena iz političnega prizorišča ali pa je možna njena združitev s stranko LDS
(Jambrek, 1999: 3–4) in na ta način oblikovanje "protipomladnega"¹² političnega
bloka. Najprej lahko izrazimo skeptičnost do predpostavke, saj še vedno ni jasno,
ali bo sploh prišlo do spremembe volilnega sistema do naslednjih parlamentarnih
volitev. Po našem mnenju je težko verjetna možnost, da bo stranka, ob uveljavitvi
večinskega volilnega sistema, izrinjena iz političnega prizorišča, saj Jambrek
(Jambrek, 1999: 4) s tem v zvezi predvideva povezovanje strank SDS in LDS, kar pa
je glede na trenutne politične razmere težko mogoče¹³. Za ohranitev ZLSD na
strankarskem prizorišču –ob uveljavitvi večinskega volilnega sistema – je po
našem mnenju pomembno predvsem njeno povezovanje s stranko LDS, vendar
lahko tu zasledimo dve oviri: prvič, LDS napoveduje samostojen nastop na volitvah
tudi ob mogoči spremembi volilnega sistema; drugič, ZLSD je pri oblikovanju
koalicije postavila pomemben pogoj, in sicer prekinitev sedanje politične prakse
Liberalno demokratske stranke, kar prav tako kaže na določen vsebinsko-politični
razmik med obema političnima subjektoma, ki je lahko tudi posledica vodenja
politike t.i. tretje poti v ZLSD.

Vsekakor pa lahko zavržemo, da lahko prav odločitve o volilnem sistemu
pomembno determinirajo nadaljnjo politično pot stranke ZLSD.

KSČM pa je verjetno že zamudila priložnost v preoblikovanju v moderno poli-
tično stranko; stranka ni več sposobna dopolnjevati kadre, stari kadri pa so še
vedno orientirani v preteklost in niso sposobni navezati stikov z drugimi politični-
mi strankami. Zaradi pomanjkanja koalicijskega potenciala lahko trdimo, da v
večinskem sistemu stranka ne bi politično preživela.

¹² Pomladni blok (oziroma samooklicane stranke slovenske pomladi) naj bi bil sestavljen iz dveh
strank: združene stranke SLS+SKD Slovenske ljudske stranke (kot že samo ime pove sestavljene iz bivše
Slovenske ljudske stranke (SLS) in Slovenskih krščanskih demokratov (SKD)) na eni strani ter
Socialdemokratske stranke (SDS) na drugi.

¹³ Glede na povezovanje SDS s desno politično opcijo – SLS+SKD Slovensko ljudsko stranko.

LITERATURA

- Cabada, Ladislav (1999): Razvoj strankarskega sistema na Češkem, Teorija in praksa, 2, 290-303.
- Cabada, Ladislav (1998): Die Tschechische Republik vor den Wahlen 1998, IDM-Aktuell, 1, 1-4, Dunaj: Inštitut za srednjo Evropo in Donavski prostor
- Dostál, Radim (1999): Komparace formování systémů politických stran Česka a Polska (1989-1998), Politologický časopis, 3, 282-292. Brno: Mezinárodní politologický ústav Univerzity Masaryka.
- Fink-Hafner, Danica (1992): Political Modernization in Slovenia in the 1980s and the Early 1990s, The Journal of Communist studies, Vol. 8, No. 4, 210-226.
- Fink-Hafner, Danica (1994): Sindikati v procesu oblikovanja politik v, M. Stanojevič, M. Novak in G. Tomc (ur.), Sindikati in neokorporativizem na Slovenskem. Družboslovne razprave, št. 17-18, letnik X. Ljubljana: Inštitut za družbene vede.
- Haček, Miro (1999): Lokalne volitve v Sloveniji - Primerjava 1994-1998, Teorija in praksa, 2, 218-229.
- Hanousek, Petr (1999): Komunistům v obcích nahrávají osobní vztahy, Mladá fronta DNES, 25. 10. 1999, str. 6.
- Hribar, Tine (1998): Revizija: Slovenska politična zgodovina (II. del), Mladina, 17. 7. 1999, str. 42.
- Jambrek, Peter (1999): Slovenske stranke in demokracija, Nova revija, št. 201, letnik 18, str. 1-7.
- Kropivnik, Samo (1998): Slovenski volivci v geografskem, družbenem in ideološkem prostoru: analize volitev v letih 1990 in 1992. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Lukšič, Igor (1993): Zmagovalci in poraženci volitev 1992 v, F. Adam, Volitve in politika po slovensko: Zbornik ocen, razprav, napovedi, 13-28. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Pikalo, Jernej (1999): Main Actors of Political Change in Slovenia v, V. Dvořáková (ur.), Success or Failure? Ten Years after. 5. regionalna konferencija Srednjeevropskega politološkega društva, Bratislava, januar, 145-153. Praga: Češko politološko društvo in Slovaško politološko društvo.
- Podmenik, Darka (1993): Programska identiteta slovenskih parlamentarnih strank in volilne odločitve 1990/1992 v, F. Adam, Volitve in politika po slovensko, Zbornik ocen, razprav, napovedi, 53-72. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Pauner, Karel (1999): Protest proti soudu sjednotil slovenskou levici, Mladá fronta DNES, 17. 11. 1999, str. 10.
- Prunk, Janko (1993): Slovenski narodni vzpon. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Ribičič, Ciril (1995): Republika Slovenija v ustavah jugoslovanske federacije v, Zbornik prispevkov z znanstvenega posveta na SAZU. Ljubljana, 1995.
- Tomc, Gregor (1994): Politične orientacije slovenskih sindikatov v, M. Stanojevič, M. Novak in G. Tomc (ur.), Sindikati in neokorporativizem na Slovenskem, Družboslovne razprave, št. 17-18, letnik X. Ljubljana: Inštitut za družbene vede.
- Večerník, Jiří (1998): Zpráva o vývoji české společnosti 1989-1998. Praga: Academia.
- Vodička, Karel (1996): Politisches System Tschechiens: Vom kommunistischen Einparteiensystem zum demokratischen Verfassungsstaat. Münster: LIT.